

БІХЕВІОРИЗМ, ГЕШТАЛТ-ПСИХОЛОГІЯ ТА СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД ВУНДТА

Maksymenko S.D. Behaviorism, Gestalt psychology and structural approach of Wundt / S.D. Maksymenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 35. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2017. – P. 7–14.

S.D. Maksymenko. Behaviorism, Gestalt psychology and structural approach of Wundt. The philosophy of pragmatism is stated to have led behaviorism in American psychology or behavioral science. It is shown that according to behaviorists, the behavior is formed as a result of unconscious matching physical movements as reactions to stimuli. It is noted that Skinner rejects considerations concerning stage development and, unlike E. Erickson, explains life crisis by the changes in the environment, which put the individual in a situation where his set of behavior reactions will be inadequate for reinforcements. It is found that behaviorism considers changes completely rejecting development. It is analyzed, in contrast to behaviorists, German psychologists (M. Wertheimer, W. Kohler, K. Koffka, K. Lewin) on the basis of special studies put forward the program of the study on the psyche in terms of integrated structures – Gestalt (images, forms), where the image and form of the displayed subject is a functional structure. It regulates the diversity of reflected phenomena according to its laws. It is established that the principle of integrity in psychological studies made it possible to study the important mental properties of display and its images, namely constancy, structuring, dependence of the image perception («shape») on the environment («background») etc. It is studied the role of sensory image in the organization of motor actions and the construction of the image was carried by a special mental act – «insight». It is an instant comprising of relations in the display of the situation.

It is found that an important achievement of Gestalt psychology is the discovery of the laws of images: a) attraction to create symmetrical unity; b) grouping parts by the principle of maximum simplicity, balance; c) «pregnancy» – the desire of a psychic phenomenon to acquire certain, clear and complete form. It is shown that Gestalt-psychologists perceive the essence of development in the desire to finish (harmonize) the Gestalt that, however, can never be complete, leading to infinite development.

Key words: behaviorism, behavior, Gestalt psychology, Gestalt psychologists, structural approach of Wundt, structural psychology, founder, development, consciousness, image.

Максименко С.Д. Біхевіоризм, гештальт-психологія та структурний підхід Вундта. Констатовано, що філософія прагматизму спричинила появу в американській психології біхевіоризму, або науки про поведінку. Показано, що поведінка, на думку біхевіористів, формується в результаті неусвідомлюваного добирання фізичних рухів як реакцій на стимули. Зазначено, що Скіннер відкидає міркування щодо стадіальності розвитку і, на відміну від Е. Еріксона, пояснює життєві кризи змінами в оточенні, які ставлять індивіда в ситуацію, коли його набір поведінкових реакцій виявляється неадекватним для отримання підкріплення. З'ясовано, що біхевіоризм розглядає зміни абсолютно відкидаючи розвиток. Проаналізовано, що на противагу біхевіористам, німецькі психологи (М. Вертгеймер, В. Келер, К. Коффка, К. Левін) на підставі спеціальних досліджень висунули програму вивчення психіки з точки зору цілісних структур – гештальтів (образів, форм), де образ і форма відображеного предмета – функціональна структура, яка, відповідно, до дії її законів упорядковує розмаїття окремих відображених явищ. Встановлено, що застосування принципу цілісності в психологічних дослідженнях дало змогу вивчити важливі психічні властивості відображення і його продуктів образів, а саме: константності, структурності, залежності сприймання образу предмета («фігури») від його оточення («фону») тощо. Було вивчено роль сенсорного образу в організації рухової дії, а побудова цього образу здійснювалася через особливий психічний акт – «інсайт» – миттєве охоплення відношень у відображуваній ситуації.

Встановлено, що важливим досягненням гештальт-психології було відкриття законів образів: а) тяжіння частин до створення симетричного цілого, б) групування частин за принципом максимальної простоти, рівноваги; в) «прегнантності» – прагнення психічного феномена набути визначеної, чіткої і завершеної форми. Показано, що для гештальт-психологів сутність розвитку полягає у прагненні завершити (гармонізувати) гештальт, який, проте, ніколи не може бути завершеним, що й зумовлює нескінченність розвитку.

Ключові слова: біхевіоризм, поведінка, гештальт-психологія, гештальт-психологи, структурний підхід Вундта, структурна психологія, засновник, розвиток, свідомість, образ.

С.Д. Максименко. Біхевіоризм, гештальт-психологія и структурный подход Вундта. Констатировано, что философия прагматизма вызвала появление в американской психологии бихевеоризма, или науки о поведении. Показано, что поведение, по мнению бихевеористов, формируется в результате неосознаваемого подбора физических движений как реакций на стимулы. Отмечено, что Скиннер отвергает соображения по стадильности развития и, в отличие от Э. Эриксона, объясняет жизненные кризисы изменениями в окружении, которые ставят индивида в ситуацию, когда его набор поведенческих реакций окажется неадекватным для получения подкрепления. Выяснено, что бихевеоризм рассматривает изменения абсолютно отвергая развитие. Проанализировано, что в противовес бихевеористом, немецкие психологи (М. Вертгеймер, В. Келер, К. Коффка, К. Левин) на основании специальных исследований выдвинули программу изучения психики с

точки зрения целостных структур – гештальтов (образов, форм), где образ и форма отраженного предмета – функциональная структура, которая в соответствии с действием её законов упорядочивает многообразие отдельных отраженных явлений. Установлено, что применение принципа целостности в психологических исследованиях позволило изучить важные психические свойства отображения и его продуктов образов, а именно: константности, структурности, зависимости восприятия образа предмета («фигуры») от его окружения («фона») и другие. Было изучено роль сенсорного образа в организации двигательного действия, а построение этого образа осуществлялось через особый психический акт – «инсайт» – мгновенный охват отношений в отображаемой ситуации.

Установлено, что важным достижением гештальт-психологии было открытие законов образов: а) притяжения частей к созданию симметричного целого, б) группировка частей по принципу максимальной простоты, равновесия; в) «прегнантности» – стремление психического феномена приобрести определенную, четкую и завершенную формы. Показано, что для гештальт-психологов сущность развития заключается в стремлении завершить (гармонизировать) гештальт, который, однако, никогда не может быть завершенным, что и приводит к бесконечности развития.

Ключевые слова: бихевиоризм, поведение, гештальт-психология, гештальт-психологи, структурный подход Вундта, структурная психология, основатель, развитие, сознание, образ.

Постановка проблеми. Важливим мотивом нашої підвищеної уваги до методологічних підвалин генезу психіки є бажання якось зрушити з місця низку проблем психологічної практики. Відсутність дійсної теоретичної основи призводить до того, що, скажімо, така необхідна і важлива робота в галузі психології розвитку дитини або просто відсутня, або ґрунтується на суто життєвських уявленнях практичного психолога.

Наші дані говорять також про те, що цілісність онтогенезу психіки слід розглядати і в іншій площині – як цілісність життєвого шляху людини від народження до смерті. При цьому зовсім не слід абстрагуватися від анатомо-морфологічних структур (задатків), про що наша психологія сором'язливо мовчала багато років. Адже специфіка онтогенетичного розвитку людини полягає в тому, що він підпорядковується і дії біологічних законів (як і розвиток тварин), і дії суспільно-історичних законів.

Отже, об'єкт генетичної психології – особистість, духовно-тілесний індивід, породжений своєю власною предметно-практичною діяльністю, котрий потім трансформується в якихось її аспектах в його власну діяльність. Нормативний об'єкт (належна особистість) задається програмою віддалених цілей навчання і виховання. Звідси і впливає глибинний зміст предмета психології – генезис психічних властивостей людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Певна складність природи психологічних понять полягає в тому, що вони виступають у трьох різних аспектах: 1) аксіологічному – як вид загальнолюдського знання, що передує будь-якому науковому аналізу – засобу передачі досвіду із покоління в покоління; 2) семантичному – знання про психіку, свідомість і діяльність людини – продукт наукового дослідження; 3) прагматичному – застосування психологічного знання про генезис психіки, свідомості і діяльності – засіб їх практичного застосування.

Філософія прагматизму спричинила появу в американській психології біхевіоризму, або науки про поведінку (Дж. Уотсон). Якщо предметом свого дослідження інтроспективна психологія мала свідомість, то поведінкова психологія – поведінку. Біхевіоризм ігнорує свідомість як предмет психології.

Предметом біхевіоризму є вивчення поведінки як зовнішніх реакцій організму на стимули, що впливають на нього. Поведінка, на думку біхевіористів, формується в результаті неусвідомлюваного добирання фізичних рухів як реакцій на стимули.

Цей вид активності людини описувався поняттями: «стимул-реакція», «утворення навичок», «інтеграція навичок», «проміжна змінна», «потенціал збудження і гальмування», «намір», «очікування», «знання» тощо, а розв'язання завдань здійснюється єдиним способом – методом «проб і помилок», «сліпим» добиранням виконаних навчання рухів.

Головне в поведінці – це навички. Мислення зводить їх до мови та мовних навичок. Провідний метод навчання – научування, в процесі якого набуваються потрібні навички. Необхідність усвідомлення мети, змісту та процесу навчання біхевіористи недооцінюють.

Закони поведінки лише фіксують відношення між тим, що відбувається на «вході» людини (стимул) і «виході» її (реакції), а те, що відбувається всередині, на думку біхевіоральної психології, не піддається науковому аналізу, оскільки лежить за межами можливостей прямого спостереження. Закони дій і поведінки були сформульовані за результатами дослідів з тваринами (переважно білими пацюками) і переносилися на людину.

Ми не можемо стверджувати, що біхевіоризм зовсім не торкається проблеми розвитку психіки. Але це «доторкання» вельми специфічне і знаходиться повною мірою усередині цілісної теоретичної схеми психології поведінки.

Так, Уотсон розглядає людей як таких, що їм від природи дається певна структура. В межах цієї структури відбуваються індивідуальні зміни, які змушують людей реагувати на стимули

певним чином. Сукупність подібних елементарних реакцій являє собою вроджену поведінку людини. Деякі з вроджених форм поведінки проявляються трохи пізніше.

Вроджена поведінка формує відносно невеликий перелік людських реакцій, кожна з яких перетворюється в обумовлену зразу після народження. Концепція інстинкту, за Уотсоном, є зайвою для психології, оскільки те, що зазвичай називають інстинктом, насправді є результатом навчання, або обумовлення, і в такій якості є частиною набутої поведінки.

Уотсон розвиває ідею й потоку активності – безперервного потоку активності, що виникає в момент запліднення яйцеклітини і стає все більш складним в процесі розвитку організму [Watson, 1931]. В основі будь-якої людської системи дії лежить вроджене начало. З часом системи ускладнюються завдяки обумовленню.

Скіннер дотримувався точки зору, згідно якої поведінка людини може змінюватися протягом життя. Однак, він не погоджувався з думкою більшості психологів-еволюціоністів щодо умов і факторів, які викликають ці зміни. За Скіннером, упродовж життя поведінка людини може змінюватися під впливом оточення, що змінюється: оскільки особливості підкріплення різні, то під їхнім впливом формується й різна поведінка.

Скіннер відкидає міркування щодо стадіальності розвитку і, на відміну від Е. Еріксона, пояснює життєві кризи змінами в оточенні, які ставлять індивіда в ситуацію, коли його набір поведінкових реакцій виявиться неадекватним для отримання підкріплення. Отже, слід констатувати: біхевіоризм розглядає зміни, абсолютно відкидаючи розвиток.

Це доволі оригінальна позиція, яка, на наш погляд, має глобальні наслідки, адже не треба забувати, що біхевіоризм і сьогодні є домінуючою теорією психології в США.

На противагу біхевіористам, німецькі психологи (М. Вергеймер, В. Келер, К. Коффка, К. Левін) на підставі спеціальних досліджень висунули програму вивчення психіки з точки зору цілісних структур – гештальтів (образів, форм). Образ і форма відображеного предмета – функціональна структура, яка, відповідно до дії її законів, упорядковує розмаїття окремих відображених явищ. Гештальти – образи первинні щодо своїх компонентів. Було доведено, що внутрішня, системна організація цілого (образу, форми) предмета визначає властивості і функції частин, що утворюють це ціле.

Ідея примату цілісності над структурою спростовувала уявлення про принцип розчленування свідомості на елементи і по-

будову на цих елементах за законами асоціацій або творчого синтезу складних психічних феноменів.

Застосування принципу цілісності в психологічних дослідженнях дало змогу вивчити важливі психічні властивості відображення і його продуктів образів, а саме: константності, структурності, залежності сприймання образу предмета («фігури») від його оточення («фону») тощо. Було вивчено роль сенсорного образу в організації рухової дії, а побудова цього образу здійснювалася через особливий психічний акт – «інсайт» – миттєве охоплення відношень у відображуваній ситуації.

Важливим досягненням гештальт-психології було відкриття законів образів: а) тяжіння частин до створення симетричного цілого, б) групування частин за принципом максимальної простоти, рівноваги; в) «прегнантності» – прагнення психічного феномена набути визначеної, чіткої і завершеної форми.

Вивчаючи процеси мислення людини, дослідники головним чином зосереджувалися на перетворенні образу (реорганізація, нове центрування тощо), що надає йому продуктивного характеру, на відміну від формально-логічних операцій, алгоритмів тощо.

Основні ідеї розвитку в генетичній психології базуються на уявленні про цілісність і гомеостаз. Потреба в гомеостазі (рівновазі з оточуючим світом і світом внутрішніх переживань) є однією з провідних, з точки зору гештальт-психології. Відсутність такого переживання породжує стан фрустрації і загальний психологічний дискомфорт. На думку теоретиків, напряду ці стани долаються, коли в людини виникає відчуття цілісності оточуючого та себе як його частини. Гармонія цілісності (гештальту) і є рушієм розвитку психічних структур і особистості в цілому. Використовуючи термінологію напряду, слід сказати, що для гештальт-психологів сутність розвитку полягає у прагненні завершити (гармонізувати) гештальт, який, проте, ніколи не може бути завершеним. Це й зумовлює нескінченність розвитку.

Засновник структурної психології В. Вундт головним принципом вважає вивчення структури свідомості. Поняття структури свідомості передбачає наявність у ній елементів і зв'язку між ними, тому зусилля психологів були спрямовані на пошук складових і способів їх структурування. Вважалося, що психологія має розв'язати три питання: «що?», «як?» і «чому?».

Тому процедури всіх досліджень були побудовані так, щоб відповісти на запитання: з яких елементів побудований предмет, що досліджується, як ці елементи комбінуються і чому виникає така, а не інша комбінація елементів.

У структурі свідомості розрізнялись три елементи: відчуття – найпростіший елемент, його якість, інтенсивність, чіткість і тривалість; образ і почуття в його елементарній формі.

Досі предметний характер сприйняття відкидався і вважався помилкою стимулу, що призводило до підміни самого відчуття знанням про стимул, який його спричинив.

Ця цілісність – не сума окремих психічних процесів, а своєрідна структура із притаманними їй специфічними властивостями, які не випливають з властивостей окремих елементів психічного життя. Навпаки, властивості цілого визначають властивості окремих частин.

Висновки. Отже, філософія прагматизму спричинила появу в американській психології біхевіоризму, або науки про поведінку. Показано, що поведінка, на думку біхевіористів, формується в результаті неусвідомлюваного добирання фізичних рухів як реакцій на стимули. Зазначено, що Скіннер відкидає міркування щодо стадіальності розвитку і, на відміну від Е. Еріксона, пояснює життєві кризи змінами в оточенні, які ставлять індивіда в ситуацію, коли його набір поведінкових реакцій виявиться неадекватним для отримання підкріплення. З'ясовано, що біхевіоризм розглядає зміни, абсолютно відкидаючи розвиток. Проаналізовано, що на протигагу біхевіористам, німецькі психологи (М. Вертгеймер, В. Келер, К. Коффка, К. Левін) на підставі спеціальних досліджень висунули програму вивчення психіки з точки зору цілісних структур – гештальтів (образів, форм), де образ і форма відображеного предмета – функціональна структура, яка відповідно до дії її законів упорядковує розмаїття окремих відображених явищ. Встановлено, що застосування принципу цілісності в психологічних дослідженнях дало можливість вивчити важливі психічні властивості відображення і його продуктів образів, зокрема: константності, структурності, залежності сприймання образу предмета («фігури») від його оточення («фону») тощо. Було вивчено роль сенсорного образу в організації рухової дії, а побудова цього образу здійснювалася через особливий психічний акт – «інсайт» – миттєве охоплення відношень у відображуваній ситуації.

Встановлено, що важливим досягненням гештальт-психології було відкриття законів образів: а) тяжіння частин до створення симетричного цілого, б) групування частин за принципом максимальної простоти, рівноваги; в) «прегнантності» – прагнення психічного феномена набути визначеної, чіткої і завершеної форми. Показано, що для гештальт-психологів сутність розвитку полягає у прагненні завершити (гармонізувати) гештальт,

який, проте, ніколи не може бути завершеним, що й зумовлює нескінченність розвитку.

Список використаних джерел

1. Максименко С.Д. Генетическая психология / С.Д. Максименко. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2000. – 319 с.
2. Максименко С.Д. Генетическая психология: проблемы и перспективы / С.Д. Максименко // Журнал практикующего психолога. – 1998. – № 4.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія / С.Д. Максименко. – К. : Форум, 2000. – 543 с.
4. Максименко С.Д. Історія психологічного аналізу / С.Д. Максименко // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 3–4. – С. 39–46.
5. Максименко С.Д. Методологические аспекты психологии обучения / С.Д. Максименко // Психология. – 1988. – Вып. 31. – С. 3–10.
6. Эриксон Э. Детство и общество / Э.Эриксон. – СПб. : Университетская книга, 1996. – 592 с.
7. Watson J.B. Behaviorism / J.B. Watson. – London : Regan Paul. Trench Traubner, 1931.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Maksimenko S.D. Geneticheskaja psihologija / S.D. Maksimenko. – М. : Refl-buk, К. : Vakler, 2000. – 319 s.
2. Maksimenko S.D. Geneticheskaja psihologija: problemy i perspektivy / S.D. Maksimenko // Zhurnal praktikujushhego psihologa. – 1998. – № 4.
3. Maksymenko S.D. Zagal'na psyhologija / S.D. Maksymenko. – К. : Forum, 2000. – 543 s.
4. Maksymenko S.D. Istorija psyhologichnogo analizu / S.D. Maksymenko // Filosofs'ka i sociologichna dumka. – 1995. – № 3–4. – S. 39–46.
5. Maksimenko S.D. Metodologicheskie aspekty psihologii obuchenija / S.D. Maksimenko // Psihologija. – 1988. – Vyp. 31. – S. 3–10.
6. Jerikson Je. Detstvo i obshhestvo / Je.Jerikson. – SPb. : Universitetskaja kniga, 1996. – 592 s.

Received November 10, 2016

Revised December 21, 2016

Accepted January 18, 2017